

РОЗГЛЯД АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ СПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

КРАВЧУК Мар'яна Юріївна - д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету

ORCID: 0000-0001-9987-0484

УДК 342.9

DOI 10.32782/EP.2023.4.43

У статті зазначено, що у період воєнного стану можуть виникати певні труднощі у забезпеченні безперервної роботи судів. Це може бути обумовлено загальною складністю ситуації, відсутністю ресурсів, затримкою у роботі судів через обставини воєнного стану, скороченням робочих годин чи перервами в роботі судових установ тощо. Також з'ясовано, що практичними проблемами розгляду і вирішення адміністративних спорів є велика розгалуженість, що заважає суддям повноцінно розібратися в справі та застосувати правильне законодавство (наприклад, в справах у формі спрощеного позовного провадження, яке потребує швидкості вирішення спору). До того ж, до проблем віднесено і постійне цитування практики ЄСПЛ, без попереднього аналізу.

Ключові слова: право на судовий захист, адміністративний суд, судді, адміністративне судочинство, воєнний стан, практика ЄСПЛ.

Постановка проблеми

Основною метою функціонування держави, визначеною в Конституції України, є гарантування прав і свобод людини, а також забезпечення соціального, правового та економічного захисту громадян. Саме права і свободи, а також засади їх забезпечення окреслюють характер та напрямок діяльності держави, а їх закріплення й реалізація є найважливішим завданням держави щодо своїх громадян.

Право на судовий захист є одним з основних прав людини. Інститут адміністративної юстиції передбачає проведення відпо-

відних процедур в адміністративних судах. Згідно з визначеним законодавством процесуальним порядком, адміністративні суди здійснюють розгляд адміністративних спорів певної категорії. Відповідно до ст. 55 Конституції України: «Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [1]. Для забезпечення даного права в Україні функціонують адміністративні суди, і це доводить завдання адміністративного судочинства, зазначене в ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України.

Відповідно до цієї статті, завдання адміністративного судочинства – це захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб від посягання на них суб'єктів владних повноважень, шляхом вирішення судом спорів, що виникають з публічно правових відносин, з посиланням на такі категорії як «неупередженість», «справедливість», «своєчасність», «ефективність» [2]. Для якісного забезпечення цього права потрібно звернути увагу на практичні проблеми розгляду та вирішення адміністративних справ.

Стан дослідження проблеми

Серед науковців, які досліджували окремі напрями інституту юрисдикції адміністративних справ, діяльність адміністративних судів та адміністративне судочинство загалом, потрібно відзначити: В. М. Бевзенка, І. А. Бородіна, В. В. Бойцову, Р. В. Ва-

таманюка, С. С. Гнатюка, В. П. Кашепова, Р. О. Куйбіду, Б. Р. Левіна, А. Ю. Осадчого, О. Н. Панченка, В. І. Радченка, С. Г. Стеценка, А. Т. Комзюка, О. І. Миколенка, І. В. Назарова, М. І. Смоковича та інших. Разом з тим, на науковому рівні питанням щодо особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану приділялось досить мало уваги.

Метою статті є опрацювання практичних проблем розгляду та вирішення адміністративними судами справ під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Новітні державотворчі та правотворчі процеси в Україні орієнтовані на реалізацію положень Конституції, побудову демократичної, соціальної, правової держави за європейською моделлю. Визнання особи найвищою соціальною цінністю нерозривно пов'язане із захистом прав, свобод та інтересів фізичних осіб від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів у процесі реалізації ними державно-владних функцій.

Положення ст. 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції суду на всі правовідносини, які виникають у державі, зумовлює потребу вирішення питання забезпечення прав громадян на оскарження в судовому порядку протиправних дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Саме на незалежні адміністративні суди покладається завдання захисту прав, свобод та інтересів осіб від незаконних дій, бездіяльності чи рішень органів публічної адміністрації.

Проте, російсько-українська війна, що триває і до цього часу, внесла «свої» корективи в процес здійснення адміністративного судочинства і, безумовно, вплинула на діяльність адміністративних судів.

24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на території України Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] введено воєнний стан. Формально введення режиму

воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4] встановлює, що «скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [4]. Це означає, що суди повинні продовжувати працювати відповідно до встановлених процесуальних правил та строків. Однак, у таких випадках влада може приймати додаткові заходи для забезпечення роботи судів, зокрема, шляхом використання альтернативних механізмів розгляду справ або встановлення особливих процедур, які дозволяють забезпечити ефективний розгляд справ у складних обставинах.

24.02.2022 р. Рада Суддів України прийняла рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ». Це рішення містить вказівку на те, що навіть в умовах воєнного стану робота судів не припиняється, але за умови загрози життю працівників та відвідувачів суду, суд може припинити роботу до усунення цієї загрози.

Даним рішенням Рада Суддів України ухвалила розробити рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, а вже 02.03.2022 р. ця Рада опублікувала відповідні рекомендації. Особливостями розгляду справ судами під час воєнного стану стали: зміни територіальної підсудності судових справ; дистанційна участь в судовому засіданні; альтернативні способи отримувати інформацію у справі для учасників справи.

У питанні розгляду адміністративними судами справ під час воєнного стану важливу роль відіграють рішення Європейського суду з прав людини, а також правильне тлумачення і застосування положень Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод.

Правові позиції ЄСПЛ, під якими ми можемо розуміти загальнообов'язкове тлумачення положень Конвенції, що міститься в правозастосовних актах Суду, обов'язкові для національної правозастосовної практики. Так, до прикладу, рішення ЄСПЛ мають велике значення для правосуддя в Україні, оскільки демонструють доступність юридичної допомоги для кожного, хто вважає, що його права було порушено чи не захищено належним чином, і являють собою поступовий і поступальний розвиток самого уявлення про належне правосуддя, про той його рівень, який повинен забезпечити держава для ефективного захисту прав кожного [5].

У публікації «Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі», Тетяна Павлюковець вказує на те, що рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) стали вже звичайною практикою для національних судів. Адвокати та прокурори часто посилаються на ці рішення при подачі скарг і клопотань, і це стало «правилом гарного тону». Однак, авторка також зауважує, що посилення на рішення ЄСПЛ само по собі не гарантує успіху. Це означає, що просте зазначення рішення ЄСПЛ у документі не є достатнім для досягнення позитивного результату. Хоча рішення ЄСПЛ може мати значення і може вплинути на позицію сторони у справі, успіх залежить від багатьох інших факторів, таких як аргументація, докази та інші правові аспекти справи. Таким чином, посилення на рішення ЄСПЛ може бути корисним, але само по собі не є гарантією успіху у судовому процесі [6]. Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України застосовують Європейську конвенцію з прав людини та практику Європейського суду з прав людини як джерело права при розгляді справ [7]. Стаття 13 Конвенції становить важливий механізм, який забезпечує реалізацію прав і свобод, визнаних в Конвенції, на національному рівні. Вона дає особам можливість звертатися до внутрішніх судових органів та шляхів правового захисту для вирішення порушень їхніх прав.

Таким чином, особам надається можливість використовувати національні засоби захисту для забезпечення справедливості та відшкодування в разі порушення їхніх прав з боку держави чи офіційних осіб [8].

Тетяна Фулей у науково-методичному посібнику для суддів «Застосування практики європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві» зазначає що положення Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), зокрема ті, що містяться у частині другій статті 2 КАС України, були прийняті під впливом та використовують терміни Європейського Суду з прав людини [9]. В публікації Антона Монаєнка та Ксенії Смирнкової «Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства» зазначається, що у деяких випадках судді можуть стикатися з плутаниною та неправильним розумінням практики ЄСПЛ та Суду ЄС. Помилки в написанні назв рішень ЄСПЛ у судових рішеннях та зміни в текстах цих рішень є поширеними явищами. Крім того, існують інші проблеми, такі як вибірковість застосування практики ЄСПЛ та порушення юрисдикційного критерію. Також можуть відбуватися випадки, коли фактичні обставини справи, які розглядаються вітчизняними суддями в адміністративних справах, відрізняються від фабули справи, яка була розглянута ЄСПЛ, хоча обидва рішення ґрунтуються на одному й тому ж правовому принципі. Крім того, схожість фактичних обставин між адміністративною справою та справою, яка вже була розглянута ЄСПЛ, не може автоматично призводити до беззастережного застосування відповідного рішення ЄСПЛ адміністративним судом. Ці проблеми використання практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві вимагають уваги та вирішення для забезпечення правильного та належного застосування європейського правового досвіду [10]. Щоб вирішити плутанину та проблеми, пов'язані з використанням практики ЄСПЛ, судді можуть застосовувати не лише формальні правила цитування, але і неформальні правила застосування цієї практики, які були висвітлені Тетяною Павлюковець у своїй публі-

кації. Серед цих правил виділяють: посилення на первинне рішення ЄСПЛ, де визначена правова позиція; аналіз первинного контексту рішення ЄСПЛ та аргументації суду при його ухваленні; обґрунтування подібності між випадком, який розглядається, та ситуацією в рішенні ЄСПЛ. Ці неформальні правила є загальними і повинні застосовуватися незалежно від виду та категорії справ, які розглядаються судами. Дотримання цих правил допоможе уникнути неправильного тлумачення ситуацій, забезпечить стійкість позиції ЄСПЛ і, в результаті, однакове тлумачення аналогічних випадків порушення відповідного права, закріпленого у Конвенції.

Разом з тим, аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві загалом, можна говорити про те, що на сьогодні прецедентна практика Європейського суду з прав людини не лише формує позитивний вплив у питанні захисту прав та свобод особи в адміністративному судочинстві України, але й є одним із «каталізаторів» до позитивних змін національного законодавства.

Висновки

Отже, компетенція адміністративної юрисдикції суду розглядається науковцями різноаспектно стосовно її основних складових, до яких віднесемо публічно-правовий спір, вид суб'єкта владних повноважень, зміст публічно-правових відносин, з яких виник спір, предмет оскарження. Предметом судового розгляду у справах, що виникають із публічно-правових відносин, може бути широке коло суспільних відносин, які регулюються нормами різних галузей права. Під судовою юрисдикцією розуміють врегульовану законом діяльність суду з розгляду та вирішення публічно-правових спорів.

Однак, на сьогодні практичними проблемами розгляду і вирішення адміністративних спорів є велика розгалуженість, що заважає суддям повноцінно розібратися в справі та застосувати правильне законодавство (наприклад, в справах у формі спрощеного позовного провадження, яке потребує швидкості вирішення спору). До проблем

також можна віднести постійне цитування практики ЄСПЛ, без попереднього аналізу, а також вплив війни на здійснення адміністративного судочинства загалом.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Європейський суд з прав людини. URL: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2b783bff-39c9-455c-b7cf821056bf32ab/0/>.

6. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі: публікація URL: <https://everlegal.ua/rol-ta-mistse-rishen-espl-v-ukrayinskiysudoviy-systemi>.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

9. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: науково-методичний посібник для суддів. 3-тє вид., допов. К.: ВАІТЕ, 2020. 276 с.

10. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-esna-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html>.

Kravchuk M.
CONSIDERATION BY
ADMINISTRATIVE COURTS OF CASES
DURING THE STATE OF MARTIAL

The article examines that the main purpose of the functioning of the state, defined in the Constitution of Ukraine, is the guarantee of human rights and freedoms, as well as the provision of social, legal and economic protection of citizens. It is the rights and freedoms, as well as the principles of their provision, that outline the nature and direction of the state's activities, and their consolidation and implementation is the most important task of the state in relation to its citizens. It was found that the right to judicial protection is one of the basic human rights. To ensure this right, administrative courts function in Ukraine, and this proves the task of administrative proceedings specified in the Code of Administrative Proceedings of Ukraine.

It is indicated that during the period of martial law certain difficulties may arise in ensuring the smooth operation of the courts. This may be due to the general complexity of the situation, lack of resources, delays in the work of courts due to martial law, reduced working hours or interruptions in the

work of judicial institutions, etc. However, the formal introduction of martial law does not affect the judicial process. This means that the courts must continue to work in accordance with established procedural rules and deadlines. However, in such cases, the authorities can take additional measures to ensure the work of the courts, in particular, by using alternative mechanisms for handling cases or establishing special procedures that allow for effective handling of cases under complicated circumstances.

Also, the constant citation of ECtHR practice, without prior analysis, is included in the practical problems of consideration and resolution of cases by administrative courts. To solve this confusion, it is proposed to apply not only formal rules of citation, but also informal rules, which are general and should be used regardless of the type and category of cases considered by the courts. Adherence to these rules will help avoid misinterpretation of situations, ensure the stability of the position of the ECtHR and, as a result, the same interpretation of similar cases of violation of the relevant right enshrined in the Convention.

Key words: *right to judicial protection, administrative court, judges, administrative proceedings, martial law, ECtHR practice.*